

KÖNYVISMERTETÉS

Érdi Péter – Szvetselszky Zsuzsanna (2023). *Repair* (264 oldal). Typotex Kiadó.

Albert Fruzsina^{1,2*} recenziója

Megjelent az interneten: 2024. március 11.

© 2023 A szerző

Érdi Péter és Svetselszky Zsuzsa *Repair* című, Gyárfás Vera magyar fordításában olvasható könyve azonos címen eredetileg angolul jelent meg 2022-ben a Springer kiadónál, és magyarországi megjelenése után hónapokkal japánul is kiadták. Érdi Péter számítógépes agykutató (Kalamazoo College, Wigner Fizikai Kutatóközpont), Svetselszky Zsuzsa pedig szociálpszichológus (Károli Gáspár Református Egyetem Társadalomtudományi Kutatóközpont), a könyvben gyakran szinte párbeszédszerűen reflektálnak egymás élményeire, véleményére. A három nyelven egymást követő kiadások sikert jeleznek, amit indokol, hogy a szerzők egy nagyon fontos kérdéskört vesznek górcső alá: ebben az egyre inkább „eldobható”, instant, fogyasztói szemlélet által uralt, ugyanakkor számos globális krízissel terhelt világban a – nagyon is tágan értelmezett – „dolgok” megjavíthatóságának, megjavítandóságának dilemmáit tárgyalják, ráadásul kettős szemszögből, egy természettudós és egy társadalomtudós nézőpontjából. Egy lehetséges kiutat próbálnak mutatni ebből a jelenleg széles körben „kizökkentnek” és környezeti okokból is mindenképpen a saját erőforrásait felemészítő, tönkretévő, vesztébe rohanó világrendből. A könyvben számos diszciplína területéről hoznak példákat a szerzők, és minden korosztálynak ajánlják azt, de „csak azoknak, akik szeretnék összeköttetést teremteni a természet és a társadalom világa között, és akik a jó kérdéseikre még jobb válaszokat keresnek” (15. o.).

A könyv sokat, tán túl sokat is ígérő alcíme „Hogyan hozhatjuk rendbe az elromlott tárgyakat, kapcsolatainkat és társadalmunkat”. Az ambiciózus alcím az olvasó várakozásait azonnal magasra tornázza, de valójában egy szinte lehetetlen vállalást fogalmaz meg, hisz csupán egyetlen kapcsolattípus (mondjuk a párkapcsolat) „megjavítását” célul tűző írásmű is könnyvnyi terjedelmű, tehát ennyiféle módszer és cél hogyan is férhetne bele egyetlen, nem túl vastkos kötetbe? (A magyar kiadásban a szövegtest maga 233 oldal.) Mindenesetre nagyon értékelendő önmagában az a tény, hogy a könyv ezt a rendkívül fontos témát a szélesebb olvasóközönség számára is fogyasztható módon, sokféle perspektívából dobja be (egyáltalán bedobja) a köztudatba, egyfajta inspiráló gondolkodási kiindulópont-csomagot kínálva. Több hasonló témával foglalkozó, részben a *Bevezető*ben is felsorolt könyvhöz képest a szerzők kiemelik, hogy ők „szélesebb fesztávval” dolgoznak (16. o.), és a természet- és társadalomtudomány vonatkozó ismereteinek tükrében a rendbe hozás egyetemes alkalmazásának általános elveit próbálják megfogalmazni. A *Bevezetőt*

* Levelező szerző. ¹Társadalomtudományi Kutatóközpont, Magyarország; ²Semmelweis Egyetem, Magyarország.
E-mail: albert.fruzsina@gmail.com

a szerzők a könyv megírását indokló számos indok közül legelőször személyes motivációjukkal kezdik, amely nem más, mint hogy sok tönkrement kapcsolatot láttak maguk körül.

A könyv 7 fejezetből áll. Minden – mind tematikailag, mind a példákat szolgáltató területek szempontjából nagyon szerteágazó – fejezetet egy keretes szerkezet fog össze, egy *Összefoglalás* című kezdő, és egy *Tanulságok és jövőképek* című záró alfejezet. Habár a fejezetek izgalmas párhuzamokat és számos tudományterületről származó releváns példák sokaságát mutatják be, az olvasó számára nem mindig érthető, hogy valamiről miért pont ott olvas, ahol. Éppen e sokszínűség miatt valójában nem könnyű röviden összefoglalni sem, hogy miről is szól egy adott fejezet.

A *Bevezetés*ben többek közt szó esik a szerzők tárgyak és emberi kapcsolatok rendbe hozására vonatkozó személyes élményeiről, az eldobható társadalom koncepciójáról, kialakulásáról, a tervezett elavulásról, a csere versus javítás dilemmájáról. Először hallunk a javítási jogi mozgalmról, az élelmiszer-pazarlás és fast fashion témáin át a fogyasztásközpontúság elemzéséig jutunk, és megjelenik a lineáris gazdaság helyett az optimálisabbnak tűnő körkörös gazdasági modell. Az 1.3. alfejezetben előkerül az egyik, a könyvön végigfutó nagyobb téma is, a társas kapcsolatok mint erőforrások tárgyalása. Ugyanakkor a társas kapcsolatok közül csak a barátságon van a fókusz, és a szövegből úgy tűnik, mintha manapság a korai civilizációkhoz képest már nem lenne olyan nagy szükség a barátság nem emocionális támogató funkcióira. Érdemesebb lett volna ebben a fejezetben esetleg általánosabban, és nem csak egy kapcsolattípust kiemelve átfogóan bemutatni a kapcsolatok széles spektrumú erőforrásjellegét. Maximálisan egyetértve a kapcsolatainkkal való törődés fontosságával, ezt nem kéne a baráti kapcsolatokra leszűkíteni.

A második fejezet *A sohasem létezett aranykor* címet viseli, és azt a résztémát járja körül, hogy valóban léteztek-e a múltban olyan édeni, tökéletes korszakok, melyekhez érdemes lenne visszatérni – hisz a rendbehozásnak valami múltbeli, jól működő állapothoz való visszatérés lenne a célja. Ehhez a világ számos országából mozaikszerűen hoznak történelmi példákat a szerzők, és a 2.5. alfejezetben egyéni szinten, röviden tárgyalva felmerül a gyermekkor mint aranykor ideája. A fejezetet a múlt utáni sóvárgást megtestesítő és a rendbe hozás motorjaként is felfogható nosztalgia körbejárása zárja, megtudhatjuk, mi a különbség a resztoratív és reflektív nosztalgia között.

A harmadik fejezet azt a kérdést boncolgatja, hogy *Miért siklanak félre a dolgok?* Milyen mechanizmusok vezetnek az „elromláshoz”, legyen szó tárgyokról, életekről vagy társadalmakról? Olyan fogalmakról van szó, mint az irreverzibilitás fizikája, kopás és elavulás, nagyobb léptékben pedig a természeti és társadalmi katasztrófák okai, a kiegészítés és a fontos személyes kapcsolataink tönkremenése, és a társadalmi léptékű polarizálódás említődik meg. Érdekes párhuzamokról olvashatunk, például hogy mi a közös a pénzügyi válságokban és az epilepsziás rohamban, és felmerülnek a társadalmak összeomlásához vezető okok, a korlátlan növekedés elvárása, illetve a nemnövekedés mozgalmának dilemmái, a fánk modell. Terjedelmileg is hangsúlyos a sérült emberi kapcsolatokkal foglalkozó rész, amelynek fontos üzenete, hogy kapcsolataink fenntartására, karbantartására mindig figyelmet és erőforrásokat kell fordítanunk. Ugyanakkor a sok és szerteágazó téma által indokolt rövidebb terjedelem miatt bizonyos dolgok homályban maradnak. A 3.4.3 alfejezetben összecsúszik, hogy csupán a párkapcsolatokra, avagy – amint a megelőző részt záró, ezt felvezető esetpéldákból következne – a többi közeli kapcsolatra is vonatkoznak az ott leírtak, és zömében ez utóbbi az igaz.

A negyedik fejezet, mely a rendszerek eredeti állapotát visszaállító mechanizmusokat helyezi fókuszba, *A „normalitáshoz” visszavezető utak* címet kapta. Alapvető fogalmai a stabilitás, melyet

a pozitív és negatív visszacsatolási hurkok egyensúlya eredményez, a rendbe hozás általános mechanizmusaként ismertetett homeosztázis és a reziliencia. Megtudjuk, hogy a Le Chatelier elv nemcsak a kémiában releváns, hanem más természeti és társadalmi rendszerekben is, és reziliens többek között ember, épület, régió és társadalom is lehet. Nagyon érdekes alfejezet a 4.3, amely a javítás jogáért való küzdelemről szól kicsit részletesebben, és nagyon fontos, hogy a fenntarthatóság, újrahasznosíthatóság mellé (esetleg elé?) behozza a rendbehozás régi-új fogalmát, a javíthatóságot mind technológiai, mind szakértői oldalról: az olvasónak kedve lenne a lakókörnyezetében is létrehozni egy, a közösségi vonatkozásai miatt is igen jó ötletnek tűnő Repair Café-t, ahol nemcsak hogy megjavulhatnak a tárgyak, hanem ezáltal új tudásra, öröme, esetleg új emberi kapcsolatokra is szert tehetünk. A könyvből idézve „Nem a pénz a lényeg, hanem a mentalitás” (155. o.) – természetesen figyelembe véve azt is, hogy nem minden javítható és javításra érdemes.

Az új normalitáshoz vezető utak című ötödik nagy egység a katasztrófaelmélet, önszerveződés, bifurkációelmélet fogalmain át eljut a kérdésig, hogy mi a térbeli rend forrása. Turing elméletének rövid ismertetése után Thomas Schelling alapján társadalmi párhuzamokat von a szegregáció jelenségével, majd további példákat olvashatunk a társadalmi önszerveződéssel kapcsolatban. Az 5.1.3 alfejezet a szerzők hitvallásával indul: „Könyvünk legfontosabb célja, hogy sürgesse az eldobható társadalomból a rendbe hozható társadalomba való átmenetet, mert ahhoz a táborhoz tartozunk, amely szerint az emberiség a negatív fordulópont közelébe érkezett. E tábor hívei azt szeretnék, ha a rendbe hozható társadalom lenne az új normalitás” (177. o.), ehhez pedig minden szinten alapvető változások szükségesek. Táblázatos összefoglalás mutatja könnyen befogadható módon a jelenlegi eldobható és a vágyott rendbe hozható társadalom néhány alapvető különbségét. Mivel a szerzők szerint a csírák már jelen vannak, egyrészt a terjedés a kérdés, illetve az is, minek alapján lehet eldönteni, hogy – akár tárgyról, akár emberi kapcsolatról is legyen szó – az elengedés vagy a rendbe hozás a megfelelő. A japán kultúrában kevésbé járatos olvasónak revelatív lehet a *kincugi* bemutatása, amely a veszteség hangsúlyozásával hoz létre a rendbe hozás során egy új szintézist (újjászületést), és a hibás és tökéletlen dolgok elfogadására, értékelésére sarkall. Fontos üzenet ez egy olyan világban, ahol az emberekben többek közt a (közösségi) média által is táplált irreális vágyak élnek a „tökéletes” iránt, legyen szó zöldegekről vagy a legközelebbi emberi kapcsolatok különféle típusairól, és sok kapcsolatot mételjez az, hogy (természetesen) nem tud az egyébként irreális elvárásrendszernek megfelelni. „A traumát követő növekedés tulajdonképpen a lélek kincugija” (187. o.).

Ezután a legambiciózusabb célt megfogalmazó, aktivizmusra, közös cselekvésre sarkalló *Hozzuk rendbe a világot!* című 6. fejezet következik, melyben ennek a valójában az ősidők óta jelen lévő eszme történetének bizonyos állomásait felvillantó rész után az atomháború és technológiai szingularitás kockázata, az eddigi történelmi fejlődés világméretű igazságtalanságainak feldolgozhatósága, a jóvátétel lehetőségei kerülnek górcső alá. Az *antitörékeny* társadalom eszméje a mindent irányítani és kiszámítani akaró modern társadalom ellenpólusaként jelenik meg: a nyílt társadalmak el tudják fogadni a rend és bizonytalanság egymás mellett létezését, és ezáltal nagyobb a stabilitásuk. Pozitív megoldási elemekként megjelennek a helyreállító igazságszolgáltatás, a körforgásos és közösségi gazdaság fogalmai. A reform pedig mint a rendbe hozás leggyakoribb mechanizmusa kerül bemutatásra: példaként a Caesar, Luther, Bismarck és Gandhi nevéhez fűződő törekvések szerepelnek. A fejezet a közlegetők tragédiájának elkerülését lehetővé tévő erőforrás-gazdálkodási stratégiát keresve a Gondolkodj és cselekedj globálisan! elvéhez konkludál. A könyv írásakor a szerzők még erősen bíznak a pandémia világotalakító erejében,

ugyanakkor az ukrán háború kitörése miatti félelmeknek, bizonytalanságnak is hangot adva a többoldalú nemzetközi együttműködések nélkülözhetetlenségét hangsúlyozzák.

Az *Epilógus* (7. fejezet) röviden összefoglalja, elismétli a javíthatóság lehetőségével és korlátaival kapcsolatos korábbi állításokat, 7 pontban összegzi a rendbe hozás elveit. A 7. elv: „Ami rendbe lehet hozni, azt rendbe is kell” (232. o.). Ez némiképp ellentmondásban áll azzal a korábban többször is felhozott, nagyon jogos szemponttal, hogy néha annak ellenére sem érdemes rendbe hozni valamit, hogy ez lehetséges (pl. Zsuzsa hippí stílusú blúzai).

A fejezetek tartalmának példálózó jellegű, rövid bemutatása önmagában is rámutat arra, hogy mi a könyv legfőbb erénye és egyben gyengesége. Egy-egy nagyobb kérdés tárgyalásához elképesztő tág szaktudományos merítéssel, szellemesen hoznak fel számos példát, és gyakran mutatják be egy-egy természettudományos koncepció társadalomtudományos felhasználhatóságát. Ugyanakkor gyakran nem könnyen átlátható, miért épp azok az elemek kerültek egy fejezetbe, amik, és a terjedelmi kötöttségek miatt a túlságosan szerteágazó témák gyakran nélkülözik a mélységet. Lehet, hogy megalapozottak az állítások, de ezt a szöveg sokszor nem támasztja alá meggyőzően. Ha az olvasó a könyvben érintett bizonyos résztemák szakértője, ez a rövidség, leegyszerűsítő bemutatásmód különösen szembeötlő lehet, habár érthető: csak a könyvben érintett kapcsolati szál érdemi kifejtése igényelne minimum egy nem is rövid monográfiát, hisz többek között szóba kerül a könyvben a kapcsolathálózatok szerkezete, az áramlatotott erőforrások fajtái és jelentősége, a kapcsolathálózatok időbeli változása, a mitől (elég) jó egy kapcsolat kérdése, sőt gyakorlati tanácsok is arra nézve, hogyan és mikor (ne) javítsuk meg kapcsolatainkat. A szerzők az első fejezetben a társas kapcsolatok tárgyalásánál a barátok és ismerősök kifejezéseket használják, és Dunbarhoz hasonlóan az összes közeli kapcsolatot barátságának nevezik, sőt később is előfordul a barátságok más kapcsolatokkal való összemosása. Ez eléggé félrevezető terminológia Magyarországon (Dunbar nemrégén magyarul is kiadott könyve esetében is), hisz a barátság alatt a laikus olvasó egy speciális kapcsolattípust ért, és például nagy eséllyel nem érti bele a mégoly fontos családi kapcsolatokat. Emiatt releváns lenne már akár az első fejezetben a közeli kapcsolatok esetében a családi kapcsolatokat külön megemlíteni. Egyrészt mert Magyarország kapcsolati szempontból egy meglehetősen hagyományos társadalom képét mutatja, a legfontosabb kapcsolatok zöme a felmérések szerint családi kapcsolat. Ugyanakkor a szakirodalomban több évtizede olvasható, hogy a választhatóság elve (ami egyébként a baráti kapcsolatok egyik alapvető jellegzetessége) már a családi kapcsolatainkban is megjelenik, sokan – különféle okokból – nem tartják egyáltalán a kapcsolatot akár a legszorosabb családtagjaikkal sem – azaz a megjavíthatóság/megjavítandóság témája ebben a körben is nagyon releváns, nemcsak a párkapcsolatok tekintetében.

Összességében érdekes, elgondolkodtató olvasmány a könyv: szélesebb laikus közönségnek szóló ismeretterjesztő, figyelemfelhívó mű, amely életbevágóan fontos témát jár körül. Alapüzenete teljesen világos, továbbgondolásra és cselekvésre inspirál. Akiket pedig az egész téma, az érvelés során felhozott valamelyik elem mélyebben is érdekel, olvasson utána!

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

